

FUNKSIONAL VA KOGNATIV QISQARTMALAR ULARNING TURLARI VA AHAMIYATI

Babanov Baxadir Abdikadirovich

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi akademiyasi

Annotatsiya: Hozirgi kunda , qisqartmalardan juda ko'p foydalanamiz., ba'zida bunga etibor ham qilmaymiz. Ushbu maqola, funksional va kognativ qisqartmalar, ularning turlari, qisqartirish usullari, bugungi kundagi ahamiyatini yoritib beradi.

Kalit so'zlar: Funksional, kognativ, qisqartirish, konpeksiya, idrok, nuqtai nazar, kognativ modellashtirish.

Kognitivlik (lotincha cognitio — bilish, o'rganish, anglash) boshqaruv fani doirasida menejerlarning tashqi axborotni aqliy idrok etish va qayta ishlash qobiliyatini bildiradi. Ushbu kontseptsiyani o'rganish shaxsning aqliy jarayonlariga asoslanadi va " ruhiy holatlar»(ishonch, istak, e'tiqod, niyatlar) axborotni qayta ishlash nuqtai nazaridan. Ushbu atama, shuningdek, "kontekstli bilim" (abstraksiya va konkretlashtirish) deb ataladigan narsalarni o'rganish kontekstida, shuningdek, bilim, ko'nikma yoki o'rganish kabi tushunchalar ko'rib chiqiladigan sohalarida qo'llaniladi.

“Idrok” atamasi ham kengroq ma'noda qo'llaniladi, ya'ni bilish yoki o'z-o'zini anglashning aynan “harakati”ni bildiradi. Shu nuqtai nazardan, bu bilimlar bilan bog'liq bo'lgan bilim va tushunchalarning paydo bo'lishi va "shakllanishi" sifatida ham talqin qilinishi mumkin, ham fikrda, ham harakatda.

Kognitiv (kognitiv) modellashtirishning mohiyati - kognitiv tahlilning asosiy nuqtasi - tizimni rivojlantirishning eng murakkab muammolari va tendentsiyalarini modelda soddalashtirilgan shaklda aks ettirish, inqirozli vaziyatlarning yuzaga kelishi mumkin bo'lgan stsenariylarini tekshirish, namunaviy vaziyatda ularni hal qilish yo'llari va shartlarini topishdir. Kognitiv modellardan foydalanish murakkab va tez o'zgaruvchan muhitda boshqaruv qarorlarini qabul qilishning haqiqiylikni sifat jihatidan oshiradi, mutaxassisni "intuitiv sargardonlikdan" xalos qiladi, tizimda sodir bo'layotgan voqealarni tushunish va izohlash uchun vaqtni tejaydi. Iqtisodiy sohada kognitiv texnologiyalardan foydalanish qisqa vaqt ichida tashqi muhitdagi o'zgarishlarning ta'sirini hisobga olgan holda korxonaning iqtisodiy rivojlanishi strategiyasini ishlab chiqish va asoslash imkonini beradi.

Kognitiv restrukturizatsiya - bu kognitiv-xulq-atvor terapiyasida qo'llaniladigan, buzilgan fikrlarni aniqlash va to'g'rilashga xizmat qiladigan psixologik uslub. yoki salbiy. Ushbu vosita psixolog va bemorga muqobil variantlarni izlashda va o'zi bilishi qiyin bo'lgan nozik noqulaylik tug'diradigan ba'zi g'oyalar va asosiy e'tiqodlarni qayta tuzishda birgalikda ishlashga imkon beradi.

Ushbu kognitiv metodika fikrlarni Sokratik dialog (tekshiruv va yangi g'oyalar va kontseptsiyalarni qidirish orqali namoyish etishga intiladigan dialektik usul), savollarni shakllantirish va xulq-atvor tajribalarini bajarish (masalan, so'rash kabi) orqali tekshirilishi yoki rad etilishi mumkin bo'lgan faraz sifatida boshqaradi. boshqa odamlarning savollari, muayyan tarzda harakat qilishga jur'at etish, kimningdir xatti-harakatlarini kuzatish va h.k.) disfunktsional e'tiqodni sinash uchun juda zarur.

Kognitiv qayta qurish quyidagi nazariy asoslarga asoslanadi:

- 1) Odamlarning o'z e'tiqodlari va g'oyalarini tuzish uslubi ular dunyoni va o'zlarini qanday qabul qilishlariga, o'zlarini qanday his qilishlariga (shu jumladan fiziologik reaksiyalarga) va qanday harakat qilishlariga ta'sir qiladi.
- 2) Odamlarning idrokini psixologik usullar va vositalar orqali aniqlash mumkin, masalan intervyu, anketa, Sokratik usul yoki o'z-o'zini yozib olish.
- 3) Terapevtik o'zgarishga (bemorning xatti-harakatini o'zgartirish) erishish uchun idrokni o'zgartirish mumkin.

Kognitiv qayta qurish usullari

Kognitiv qayta qurish, bu mavjud bo'lgan kognitiv texnika sifatida, odamlarning hodisalarga biz ularga bergan ma'nosiga qarab munosabatda bo'lishini tasdiqlaydigan kognitiv psixologiya postulatlarini

bevosita qabul qiladi; Boshqacha qilib aytganda, muhim bo'lgan narsa nima bo'lishidan iborat emas, balki nima bo'lishini o'zimizga aytib berishimiz (yoki biz bilan sodir bo'lgan voqealarni qanday baholashimiz).

Ko'p yillar davomida amalga oshirilgan turli xil kognitiv qayta qurish usullari Funktsional bo'lmagan e'tiqodlar ta'sirchan va xulq-atvor o'zgarishlarini keltirib chiqarishi mumkin, shuning uchun ularning barchasining asosiy maqsadi ushbu e'tiqodlarni yanada uyg'unroq bilish uchun o'zgartirishdir va ichki og'zaki xulq-atvorga (biz dunyoga va o'zimizga ishonadigan narsalar) yoki shaxsiyatimizni belgilaydigan asosiy e'tiqodlarga murojaat qilish orqali erishiladi.

Kognitiv modellash - bu turli omillarning boshqaruv ob'ektiga ta'siridagi o'xshashlik va farqlarni hisobga olgan holda, boshqaruv ob'ektini maqsadli holatga o'tkazish omillarining ta'sirining kuchi va yo'nalishini aniqlashni ta'minlaydigan tahlil usuli. .

Kognitiv tahlil bir necha bosqichlardan iborat bo'lib, ularning har birida ma'lum bir vazifa amalga oshiriladi. Bu vazifalarni izchil hal etish kognitiv tahlilning asosiy maqsadiga erishishga olib keladi.

Klassik kognitiv xarita Bu yo'naltirilgan grafik bo'lib, unda imtiyozli cho'qqi boshqaruv ob'ektining qandaydir kelajakdagi (qoida tariqasida, maqsadli) holati bo'lib, qolgan cho'qqilar omillarga to'g'ri keladi, omillarni holatning cho'qqisi bilan bog'laydigan yoylar qalinligi va mos keladigan belgiga ega. boshqaruv ob'ektining ushbu holatga o'tishiga ushbu omilning ta'sir kuchi va yo'nalishi va omillarni bog'laydigan yoylar ushbu omillarning boshqaruv ob'ektiga ta'sirining o'xshashligi va farqlarini ko'rsatadi.

Kognitiv xarita omillar (tizim elementlari) va ular orasidagi bog'lanishlardan iborat.

Murakkab tizimning xatti-harakatlarini tushunish va tahlil qilish uchun tizim elementlarining (vaziyat omillari) sabab-ta'sir munosabatlarining strukturaviy diagrammasi quriladi. Tizimning ikkita elementi - A va B diagrammada yo'naltirilgan yoy bilan bog'langan alohida nuqtalar (cho'qqilar) sifatida tasvirlangan, agar A elementi B elementi bilan sabab-oqibat munosabati bilan bog'langan bo'lsa: $A \rightarrow B$, bu erda: A - sabab. , B - effekt.

Omillar bir-biriga ta'sir qilishi mumkin va bunday ta'sir, yuqorida aytib o'tilganidek, bir omilning o'sishi (kamayishi) boshqa omilning ko'payishi (kamayishi) ga olib kelganda ijobiy va bir omilning ko'payishi (kamayishi) bo'lsa, salbiy bo'lishi mumkin. omil kamayishiga (o'sishiga) olib keladi) boshqa omil. Bundan tashqari, mumkin bo'lgan qo'shimcha shartlarga qarab, ta'sir o'zgaruvchan belgiga ega bo'lishi mumkin.

ognitiv xarita faqat omillarning bir-biriga ta'sir qilishini aks ettiradi. U na bu ta'sirlarning batafsil tabiatini, na vaziyatning o'zgarishiga qarab ta'sirlarning o'zgarishi dinamikasini, na omillarning o'zlarida vaqtinchalik o'zgarishlarni aks ettiradi. Bu barcha holatlarni hisobga olish axborotni strukturalashtirishning keyingi darajasiga, ya'ni kognitiv modelga o'tishni talab qiladi.

Bu darajada, kognitiv xarita omillari o'rtasidagi har bir bog'liqlik mos keladigan bog'liqliklar orqali aniqlanadi, ularning har biri miqdoriy (o'lchanadigan) o'zgaruvchilarni ham, sifatli (o'lchanmaydigan) o'zgaruvchilarni ham o'z ichiga olishi mumkin. Bunda miqdoriy o'zgaruvchilar ularning son qiymatlari ko'rinishida tabiiy tarzda taqdim etiladi. Har bir sifat o'zgaruvchisi ushbu sifat o'zgaruvchisining turli holatlarini aks ettiruvchi til o'zgaruvchilari to'plami bilan bog'langan (masalan, mijozlar talabi "zaif", "o'rtacha", "yuqori darajali" va hokazo bo'lishi mumkin) va har bir lingvistik o'zgaruvchi mos keladi. masshtabdagi ma'lum bir raqamli ekvivalentga. O'rganilayotgan vaziyatda sodir bo'layotgan jarayonlar haqidagi bilimlarni to'plash bilan omillar o'rtasidagi bog'liqlik xarakterini batafsilroq ochish mumkin bo'ladi.

Xulosa

Tomsk viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi muammolari bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar natijalari ko'p jihatdan butun mamlakat bilan bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan xulosalar chiqarishga imkon berdi. Shuning uchun, Rossiya iqtisodiyotining bashoratli modeli ustida ishlashni boshlaganimizda, biz oldingi tadqiqotlar natijalariga va ushbu tadqiqotlarda olingan kognitiv modellarni yaratishning amaliy tajribasiga e'tibor qaratdik. Bunday texnologiyalar barcha darajadagi va boshqaruvning barcha sohalarida strategik va operatsion rejalashtirish bilan shug'ullanadigan tuzilmalar orasida tobora ko'proq ishonch qozonmoqda. Iqtisodiy sohada kognitiv texnologiyalardan foydalanish qisqa vaqt ichida tashqi muhitdagi o'zgarishlarning ta'sirini hisobga olgan holda korxona, bank, mintaqa yoki butun davlatning iqtisodiy rivojlanishi strategiyasini ishlab chiqish va asoslash imkonini beradi. Moliya va fond bozorida kognitiv

texnologiya bozor ishtirokchilarining umidlarini qondirishi mumkin. Harbiy va axborot xavfsizligi sohasida kognitiv tahlil va modellashtirishdan foydalanish strategik axborot qurollariga qarshi turish, mojaroni qurolli mojarro bosqichiga olib kelmasdan, ziddiyatli tuzilmalarni tan olish imkonini beradi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mulaydinov, F. (2021). Digital Economy Is A Guarantee Of Government And Society Development. *Ilkogretim Online*, 20(3), 1474-1479.
2. Mulaydinov, F. M. (2019). Econometric Modelling of the Innovation Process in Uzbekistan. *Форм молодых ученых*, (3), 35-43.
3. Mulaydinov, F., & Nishonqulov, S. (2021). Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda axborot texnologiyalarining orni-The role of information technologies in the development of the digital economy.
4. Mulaydinov, F., & Nishonqulov, S. (2021). The role of information technologies in the development of the digital economy. The role of information technologies in the development of the digital economy.
5. Nishonqulov, S. F. O., Rajabboyev, B. O. O., & Mamasoliyev, J. O. O. (2021). OLIY O'QUV YURLARIDA IQTISOD BO'YICHA QO'LLANMA: O'ZGARMAS" MA'RUZA VA BO'R" USULINI KO'RIB CHIQISH. *Scientific progress*, 2(3), 814-824.
6. Nishonqulov, S. F. O., Rajabboyev, B. O. O., & Mamasoliyev, J. O. O. (2021). IQTISODIYOT VA UNING TARMOQLARINI RAQAMLASHTIRISH. IQTISODIYOT SOHASIGA RAQAMLI TEXNALOGIYALARNI OLIB KIRILISHI. *Scientific progress*, 2(3), 825-831.